

Н. М. Попадинець

Роль лісової промисловості у розвитку сільських територій

Проаналізовано стан лісової промисловості України. З'ясовано роль лісової промисловості у розвитку сільських територій. Визначено вплив сільських громад у розвитку лісової промисловості.

Ключові слова: громада, лісова промисловість, підприємства лісової промисловості, продукція лісової промисловості, сільські території

В останні роки світовою спільнотою досить гостро піднімається питання сталого розвитку суспільства. Це не обминуло і лісовий сектор економіки, оскільки однією із важливих складових сталого розвитку є раціональне виробництво продукції лісової промисловості. Переосмислення урядом і громадськістю цінності лісів, перегляд та обґрунтування важливості функцій, що вони виконують, спонукає підприємства лісового сектора по-новому поглянути на процес використання лісових ресурсів. Підприємства лісопромислового сектора економіки мають працювати у напрямі максимально глибокого оброблення деревини, пошуку та запровадженню інноваційних технологій у сфері комплексного використання вторинної сировини (відходів виробництва), побічного користування лісом тощо.

Ліси України – національне багатство і належать українському народу. Тому кожен громадянин має право на отримання повної інформації як про стан лісів, так і про переваги та недоліки проваджуваної політики щодо лісів. Лісова промисловість України у своєму функціонуванні відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Особливо це відображається у створенні малих лісопромислових підприємств на території сіл, зайнятості сільського населення, розвитку інфраструктури сіл і наповнення місцевих (сільських) бюджетів від діяльності підприємств.

Здійснити реформування лісової промисловості можливо шляхом розробки нових та вдосконалення існуючих програм щодо формування політики, яка б сприяла розвитку лісової промисловості та територій на якій вона функціонує. Значущість поставленої проблеми підтверджена науковими дослідженнями, результати яких наведені у працях Я. Геніка,

© Н. М. Попадинець, 2013.

С. Генсірука, А. Дейнеки, І. Лицура, І. Синякевича, О. Фурдичка, М. Шершуна та ін.

Проте ми бачимо, що на даному етапі в літературі висвітлюються головним чином окремі досягнення або недоліки роботи галузі. Значно менше публікацій присвячено визначенню перспективних напрямів розвитку національної лісової промисловості. Сьогодні важливо оцінити не тільки ресурсно-виробничий потенціал лісової промисловості, але й розробити нові підходи до розвитку лісової промисловості за умов залучення територіальних (сільських) громад.

Метою статті є вивчення впливу лісової промисловості на розвиток сільських територій і навпаки – впливу сільських громад на розвиток лісової промисловості.

Сьогодні посилюється тенденція до інтенсивного використання лісових ресурсів, що обумовлено прагненнями підприємств лісової промисловості до отримання високих прибутків, що диктуються ринком. З іншого боку, значний термін відтворення лісових ресурсів обмежує можливості їх використання. Це вимагає відповідних змін у веденні лісового господарства, у вдосконаленні системи управління лісами, створенні ринкової інфраструктури цільового фінансування лісового сектора і розвитку фінансово-економічної системи.

Академік НАН України М. І. Долішній справедливо стверджував, що рівень розвитку лісового господарства має безпосередній вплив на розвиток економіки регіону та стан суспільного здоров'я і розвиток рекреаційної індустрії [1, с. 107]. Добробут місцевих громад у багатолісних районах (насамперед це гірські райони) залежить від сталого розвитку лісового господарства [5, с. 52]. Тому стабільність розвитку багатьох сільських територій залежать від функціонування лісової промисловості, що пов'язується з тим, наскільки злагоджено працюють та взаємодіють ринкові інститути, що забезпечують діяльність цієї складної виробничо-господарської проблеми.

Лісова промисловість має особливе значення як для підвищення рівня забезпечення держави і населення його продукцією, забезпечення населення роботою, так і покращення економічної ситуації за рахунок збільшення обсягу лісових насаджень. Крім того, підвищення рівня задоволення потреб у лісопродукції за рахунок місцевих ресурсів потребує перегляду існуючих технологій у лісозаготівлі [3, с. 184].

Ключові напрями розвитку лісової промисловості не дуже відрізняються від тенденцій реформування економіки країни. В економіці

країни лісова промисловість займає порівняно невелике місце: питома вага лісової промисловості в обсязі промислового виробництва України становить близько 4,5%, а частка зайнятих у цій промисловості становить 4,1% від усіх зайнятих у промисловості. Незважаючи на це, лісопромисловий сектор є невід'ємною ланкою вітчизняної економіки. У сучасних умовах практично жодна галузь не може обійтися без використання продукції лісопромислового виробництва. Важливим у цьому контексті є досягнення балансу між ринковими механізмами та заходами державного регулювання процесами міжгалузевих виробництв для раціонального використання лісових ресурсів та ефективного їх відтворення.

Ліси по території України розташовані дуже нерівномірно і сконцентровані переважно в Поліссі та в Українських Карпатах. Саме через таку нерівномірність лісистість не досягає оптимального рівня (рис. 1).

Запас деревини в лісах оцінюється в межах 1,8 млрд. м³. Середня щорічна зміна запасу на 1 га дорівнює 4,0 м³ і коливається від 5,0 м³ в Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні [2, с. 8].

До природоохоронних належить 56% лісів від загальної площі лісового фонду України, до лісоексплуатаційного призначення – 44% [2, с. 7]. Україна за площею лісів, лісобезпеченістю та запасами деревини належить до лісодефіцитних країн.

Лісистість території України є однією з найнижчих у Європі (8 місце серед країн Європи, не враховуючи Росії) і складає 16,1%, що на 4% менше від оптимального рівня (20-22%). Для порівняння: лісистість Польщі становить 29%, Німеччини – 30%, Італії – 33%, Швеції – 61%, Фінляндії – 65%, і це вважається недостатнім [4, с. 252].

За експертними оцінками, для того, щоб досягти оптимального рівня лісистості в Україні (який в середньому повинен становити 20% з регіональним коригуванням), потрібно засадити лісовою рослинністю близько 2,5-3 млн. га території [6, с. 172].

Відповідно до чинного законодавства, ліси України задекларовані винятково як державна власність і перебувають у віданні різних міністерств та відомств.

За основними показниками, які характеризують забезпеченість лісовими ресурсами, Україна займає досить низькі позиції. Так, на нашу країну припадає лише 0,2 % загальносвітових запасів лісових ресурсів.

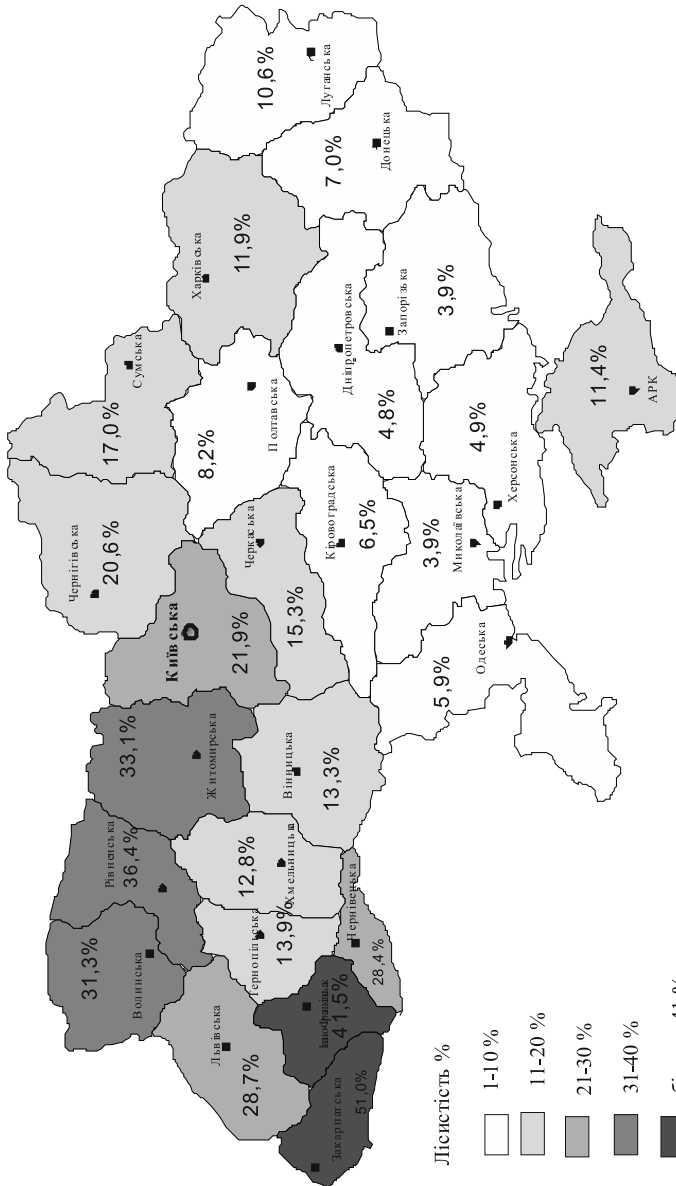

Рис. 1. Лісистість України за областями (укладено за [2, с. 9])

В Україні показник площі на одного жителя становить 0,2 га, що більше, ніж в Китаї (5 місце) та в Індії (10 місце) [4, с. 172].

Незважаючи на малу частку лісових ресурсів у порівнянні з іншими країнами, обсяги заготівлі деревини від усіх видів рубок є відносно стабільними і протягом останніх 10 років становили від 13 до 16 млн. м³ [2, с. 11]. При цьому 80% деревини заготовлюється підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України (Держлісагентства), решта лісозаготівельних організацій – це підприємства різних відомств, у користування яким надано лісовий фонд, а також підрядні колективи, що проводять заготівлю лісу за договорами, або так звані посередницькі структури, які в більшості розміщені на сільських територіях. На ринку лісосічного фонду і на ринку лісоматеріалів монопольне становище займають підприємства Держлісагентства. Вони ж формують політику ціноутворення на внутрішньому ринку лісоматеріалів. Положення монополіста ще більше посиляться після передачі Держлісагентству земель лісового фонду, що перебували у постійному користуванні колективних сільськогосподарських підприємств у зв'язку їх реформуванням.

У той же час щорічний приріст запасу деревини на пні становить 35 млн. м³, тобто заготовлюється тільки 40% приросту, тоді як у сусідніх країнах з подібними умовами лісовирощування (Угорщина, Польща) заготівля середньорічного приросту складає 74 і 89% [4, с. 153]. Це свідчить про неефективність використання лісосировинних ресурсів України в умовах їх дефіциту.

Однією з проблем розвитку лісової промисловості у сировинних місцях із залученням місцевих громад є монопольність Держлісагентства у лісозаготівельній галузі.

У лісозаготівельній галузі в основному працюють селяни, тому розвиток лісової промисловості, до якої належить лісозаготівля як перша ланка виробництва лісопромислової продукції, сприяє зростанню зайнятості та підняття добробуту сільських громад. Лісозаготівельна галузь проводить лісосічні роботи (забезпечує заготівлю круглих лісоматеріалів), вивозить і сплавляє деревину та здійснює її первинну обробку. Її продукцією є ділова деревина (використовують у лісопилянні, фанерному, тарному і целюлозно-паперовому виробництві, у будівництві, гірничодобувній промисловості), дрова (використовують як паливо), а також сировина для лісохімічної промисловості. Лісозаготівля належить до найтрудомісткіших галузей лісової промисловості. Хоча за останні

роки зріс рівень механізації основних і підготовчо-допоміжних робіт на лісозаготівлях, багато операцій до цього часу проводяться вручну. Пояснюється це здебільшого тим, що не всі лісозаготівельні підприємства можуть забезпечити себе сучасним механічним обладнанням, або зумовлено неможливістю використовувати важку техніку. Тому використовується дешева робоча сила місцевого населення. Особливо це стосується гірських регіонів Карпат і заболочених – Полісся, які і є основним джерелом лісозаготівлі.

У лісозаготівельній галузі України негативними чинниками є велика питома вага суцільних рубок у загальному обсязі вирубаной площі лісонасаджень; застосування важкої, застарілої, в основному на гусеничному ходу, лісозаготівельної техніки, яка знищує природний підріст дерев; наявність на лісосіках значних обсягів невикористаної деревини (до 10-25% від кореневого запасу стиглого лісу), в основному листяної і низькоякісної; висока токсичність вихлопних газів лісозаготівельної та транспортної техніки; порушення прийнятої технології лісозаготівель і транспортування лісу, у тому числі лісосплаву.

Зазначені чинники ускладнюють процеси лісовідновлення, створюють умови для поширення шкідників і хвороб, знижують біологічну стійкість насаджень, збільшують пожежонебезпеку, а лісосплав перетворює річки у безжиттєві водойми. Усе це, у поєднанні із суцільними рубками на великих площах, руйнує на певний період сформовану природну структуру сільських територій. Такі процеси мають регулюватися не тільки на державному рівні, а й до цього слід залучати сільські громади.

На сьогодні у багатьох країнах світу є вже такий досвід громадського лісогосподарювання (Швейцарія, Шотландія, Непал, Бутан, Киргизстан, Словаччина, Болгарія, В'єтнам тощо). Так, місцеве населення у світі стало більш організованим і згуртованим у відстоюванні своїх прав на прийняття рішень щодо лісів, від яких воно залежить. Громадське лісогосподарювання можна визначити як підхід, згідно з яким активно реалізується право місцевого населення на прийняття рішень з питань лісогосподарського та лісопромислового розвитку місцевих (сільських) територій і на отримання вигод (фінансових і в натуральній формі) від реалізації такої діяльності.

Для залучення таких методів планування в Україні слід сформувати механізм передачі повноважень місцевому населенню (сільським

громадам), який, безумовно, має ґрунтуватися на відповідній законодавчій і нормативній базі. Для цього мають бути залучені значні кошти з державного та місцевих бюджетів, мають створитися комісії з розроблення відповідних нормативних актів. Зазвичай створення законодавства включає період апробації (тестування) підходів і цілу серію змін до правових актів. Тобто проводиться перевірки на сумісність впровадження таких актів на тій чи іншій території України, оскільки юридичні положення щодо громадського лісогосподарювання у різних країнах світу є різними і вони мають бути ретельно переглянуті. Можна зробити висновок, що не існує «єдиної моделі, що підходить усім» – механізм громадського лісогосподарювання має відповідати місцевому контексту.

Місцеві (сільські) громади мають постійно здійснювати цілеспрямовані заходи на основі економічних санкцій і законодавчих актів щодо незаконних рубок на своїй території та незаконної діяльності більшості підприємств із виготовлення лісопродукції. Впливаючи на прийняття рішень щодо розвитку лісової промисловості на своїй території, сільські громади мають право на законній основі створювати нові малі лісопереробні та лісозаготівельні підприємства, а також стимулювати наявні підприємства до переходу на екологічно безпечні технології і дотримання міжнародних нормативів.

Залучення місцевих громад до формування і розвитку лісогосподарювання лісової промисловості сприятиме розвитку лісопромислових підприємств безпосередньо у лісозаготівельних територіях. Формування механізму розвитку малих підприємств сприятиме швидкому насиченню внутрішнього ринку продукцією лісової промисловості, подоланню галузевого та регіонального монополізму, розширенню конкуренції, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, підвищенню експортного потенціалу та безпосереднього розвитку сільських територій (самої громади).

Удосконалення механізму повноважень місцевого населення у лісогосподарській діяльності та формування відповідної законодавчої бази не тільки розвитку території чи галузі, але й умов легалізації малих лісопромислових підприємств дасть змогу вийти з тіні, розширити сферу застосування праці, створити нові можливості для працевлаштування незайнятого населення і працівників, які звільняються з неефективно діючих підприємств на територіях з розвинутою лісовою промисловістю, дозволить вихід на внутрішній ринок продукції високої якості ручної

роботи (оскільки виготовлення продукції лісової промисловості на малих підприємствах (особливо кустарних) відбувається вручну). Тому громадське управління лісами сприятиме виходу малих підприємств з тіні, що забезпечить наповнення місцевих бюджетів і позитивно вплине на розвиток сіл, невеликих міст, відродження кустарних промислів і розв'язання екологічних проблем сільських територій.

Список використаних джерел

1. Долішній М. І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М. І. Долішній // Науковий вісник НЛТУУ. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів : НЛТУУ. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 103-111.
2. Лісове господарство України: науково-публіцистичне видання. – К. : Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2009. – 72 с.
3. Лишиленко В. І. Регіональна економіка : підручник / В. І. Лишиленко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 383 с.
4. Коваленко О. О. Україна у світовому лісопромисловому комплексі: оцінка стану та основні конкуренти / О. О. Коваленко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 252-253.
5. Кравців В. С. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький, В. В. Демченко, А. М. Дейнека, П. В. Самольотов ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2001. – 69 с.
6. Степаненко М. А. Напрямки структурної побудови розвитку лісоресурсного комплексу України: дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.06 / М. А. Степаненко. – К., 2008. – 190 с.

Попадинец Н.Н. Роль лесной промышленности в развитии сельских территорий.

Проанализировано состояние лесной промышленности Украины. Выяснено роль лесной промышленности в развитии сельских территорий. Определено влияние сельских общин в развитии лесной промышленности.

Ключевые слова: общество, лесная промышленность, предприятия лесной промышленности, продукция лесной промышленности, сельские территории.

Popadynets N.M. Role of the Forest Industry in Rural Development.

The state of the forest industry in Ukraine is analyzed in the article. The role of the forest industry in rural development is outlined. The influence of rural communities in the forest industry development is identified.

Key words: community, forest industry, forest industry enterprises, forest products, rural areas.